

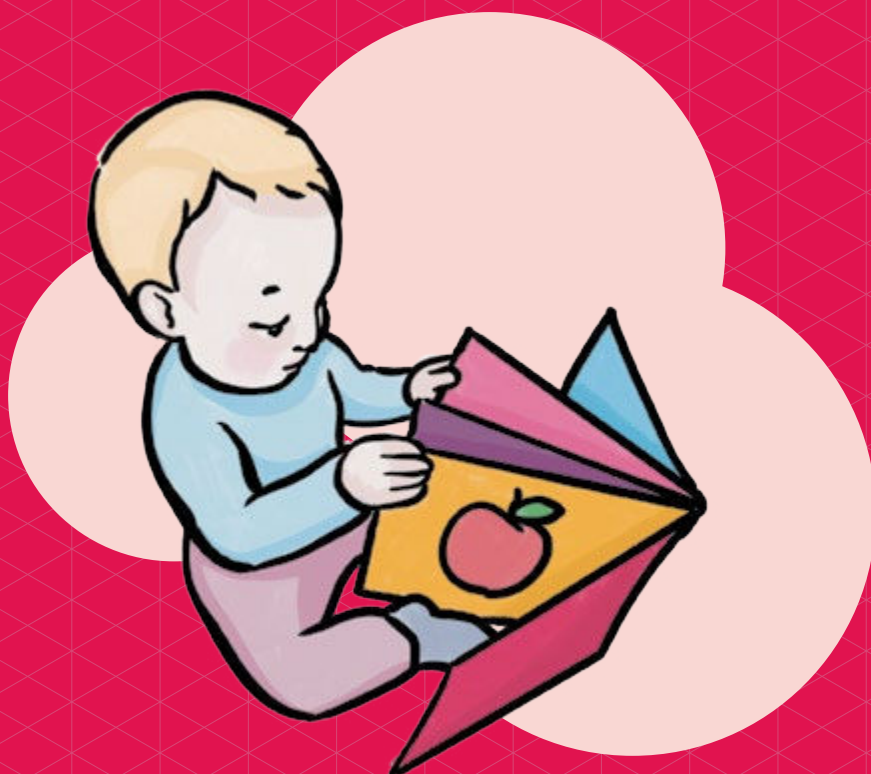
58

literacytips

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
Teoretisk forankring	4
Bruk av apper og programmer	5
Generelle tips	6
Bokstaver og lytteferdigheter	11
Lese bøker	20
Gjør bøker mer tilgjengelige	25
Lage historier og bøker sammen	27
Å jobbe med ord og tekst	30
Linker og litteratur til inspirasjon og fordypning ...	38

Innledning

Dette heftet handler om literacy, og skal være en inspirasjon og idesamling for deg som på en eller annen måte møter barn, unge og voksne som skal utforske, leke og lære mer om bokstaver, lyder, ord, lesing og skriving, det vi beskriver som literacy. Ideene er korte og praktiske, og vi håper de kan inspirere til utprøving og videre utforskning.

Alle arenaer kan være gode utgangspunkt for lek og læring med tanke på literacy. Tipsene kan prøves ut både hjemme, i barnehagen eller på skolen, eller andre læringsarenaer. Vi omtaler deg som voksen enten som kommunikasjonspartner, voksen, lærer eller pedagog. Du kan være en mor eller far, jobbe i barnehage eller skole, på avlastning eller på andre måter være i kontakt med personer som skal lære. De personene vi tar utgangspunkt i, har på ulike måter utfordringer knyttet til kommunikasjon og læring. Talespråk er ikke deres primære uttrykksform, og de har behov for å kommunisere ved hjelp av alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). ASK er deres språk, og deres måte å uttrykke seg på, og er helt nødvendig for at han eller hun skal kunne utvikle seg, både sosialt og faglig. Personene med kommunikasjonsutfordringer omtaler vi i heftet både som elev, barn og person. Det er den som skal lære noe.

For at de skal kunne utvikle seg godt nok er det viktig at deres uttrykksformer er tilgjengelige og dekker deres nåværende kommunikasjonsbehov, samtidig som det må være fleksibelt nok til at det kan gi han eller henne kommunikative utviklingsmuligheter.

Heftet er inndelt i hovedoverskriftene «Generelle tips», «Bokstaver og lytteferdigheter», «Lese bøker», «Gjøre bøker tilgjengelige», «Lage historier og bøker sammen» og «Å jobbe med ord og tekst».

Til sammen er det 58 literacytips. Det finnes mange flere tips der ute! Dette er bare et utvalg som vi håper kan inspirere akkurat deg.

Vi er blitt inspirert til å utarbeide dette heftet av denne ressursen:

[Literacy and AAC - TalkSense \(weebly.com\)](http://LiteracyandAAC-TalkSense.weebly.com)

Teoretisk forankring

Jørgen Frost, Bente Hagtvedt, Vigdis Refsahl og Ingvar Lundberg er noen sentrale norske fagpersoner vi vil vise til med tanke på norsk praksis knyttet til lese- og skriveutvikling. Vi er også inspirert av Lesesenteret og Skrivesenteret. Arbeidet vårt om literacy og ASK er forankret i den norske litteraturen. Vi støtter oss videre på spesifikk teori om literacy og ASK som vi finner hos internasjonale teoretikere og praktikere som Karen Ericsson, David Koppenhaver, Janice Light, David McNaughton, Martine Smith og Jane Farell.

Vi henviser ikke spesifikt til deres arbeide i dette heftet, men legger ved en kort referanseliste bakerst der du som leser kan hente mer inspirasjon.

Bruk av apper og programmer

Det finnes mange apper og programmer som kan benyttes i literacy-arbeid. Vi anbefaler ingen spesielle apper i dette heftet, men anbefaler deg å bruke apper du selv kjenner godt, og som du vet hensikten med. Finn ut mer om ulike apper på appbiblioteket: [Appbiblioteket – En appoversikt fra Nav Hjelpemidler og Tilrettelegging](#)

Vi anbefaler leseprogrammet «Accessible Literacy Learning: ALL». ALL™ er en evidensbasert tilnærming utviklet for å lære grunnleggende leseferdigheter. Dette programmet har som mål å imøtekomme behovet for effektiv forskningsbasert leseundervisning, og er tilpasset for å møte behovene til mennesker med komplekse kommunikasjonsbehov. Leseprogrammet kan betjenes ved berøring, øyestyring eller skanning. Det er tilgjengelig på mange plattformer og enheter, inkludert Windows og iOS.

Forskningen til Janice Light og David McNaughton er utgangspunktet for programmet som du kan lese mer om her [Accessible Literacy Learning \(ALL\) - Tobii Dynavox](#).

Generelle tips

1:

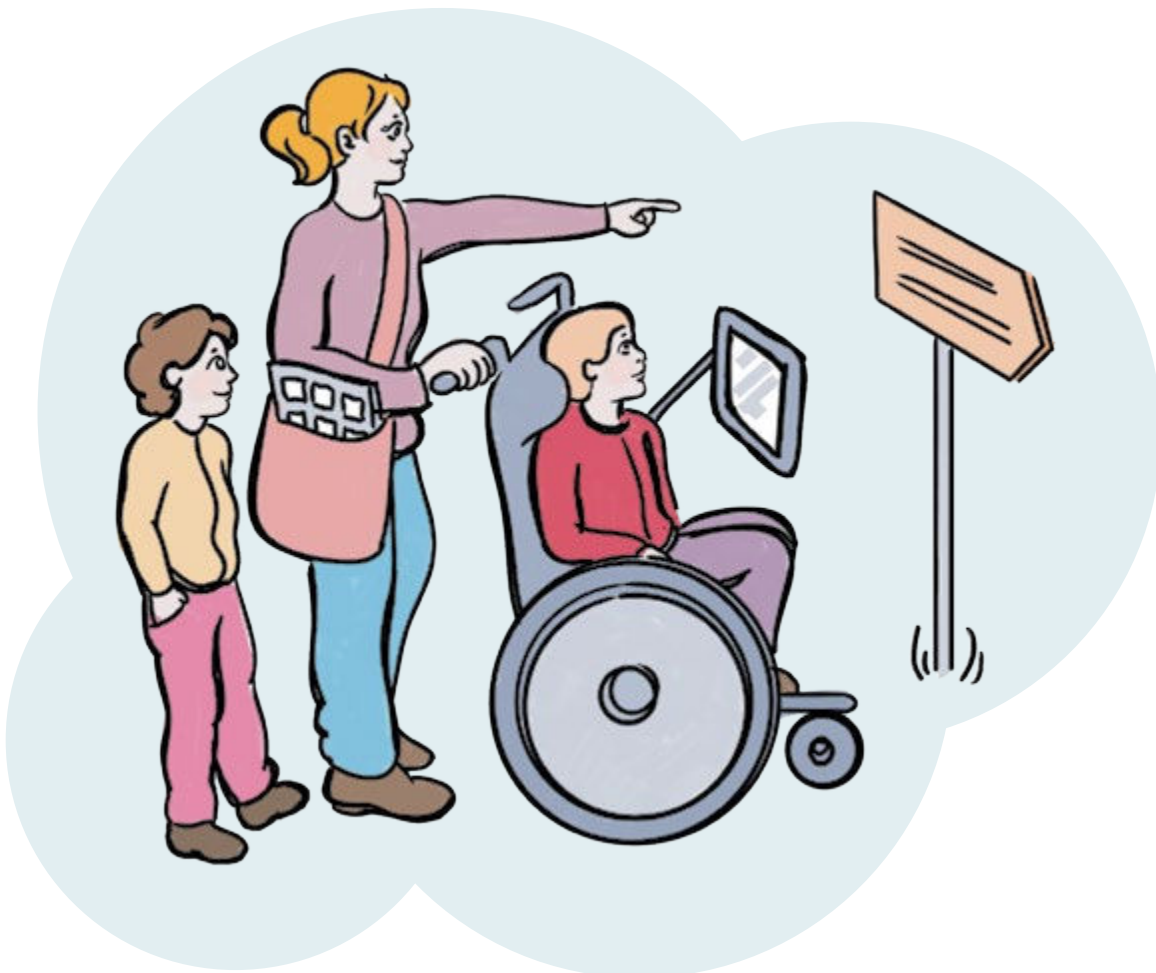
Finn ut av hva han eller hun interesserer seg mest for

Motivasjon har alt å bety! Vær detektiv og finn ut av barnets interesser. Hva er det beste han eller hun vet? Det kan være andre personer, mat, aktiviteter, filmer, blad, musikk eller annet. Lag en liste, og ta det i bruk i ulike læringssituasjoner.

2:

Vær bevisst på å gi rom og tid for tanker

Gi eleven tid til å tenke, bidra, vurdere og delta. Lær personen strategier for å være en aktiv part. Ofte vil det handle om at du gir tid, og inntar en avventende, men samtidig forventende rolle.

3:

Det er vårt ansvar å tilpasse måten vi lærer bort på, slik at det treffer barnet og eleven, ikke motsatt

Det er enkelt og greit slik: «If children don't learn the way we teach, we must strive to teach the way they learn» (Ignacio Estrada).

4:

Legg til rette for aktiv deltakelse – ikke ta over

Legg til rette for at eleven får være en aktiv part. Ikke gjør «alt» for han eller henne, selv om du bare vil være snill, og til nytte. Skap behov, vær litt unyttig, og ikke forstå alt alltid. I alle fall ikke før barnet har fått vist hva han eller hun vil, og hva han eller hun kan.

5:

Bruk kommunikasjonssystemet

Uansett hvilke uttrykksmåter personen du er sammen med benytter, så er det viktig at du som kommunikasjonspartner legger til rette for at han eller hun hele tiden kan benytte de. Vær spesielt oppmerksom på at ulike kommunikative strategier kan og bør benyttes i ulike situasjoner, på ulike arenaer og sammen med ulike kommunikasjonspartnere. Noen ganger handler det om å svare fort, andre ganger kan og må de kommunikative uttrykkene ta tid. Det må tilpasses situasjonene, og hensikten. For å mestre det, kreves det at man har gode kommunikative strategier.

I alle ideene som blir løftet frem i heftet må du tilpasse slik at personen som bruker ASK på en eller annen måte, har mulighet til å bruke uttrykksmåtene sine. En oppgave du som kommunikasjonspartner har er å gi personene gode nok strategier til å kunne svare raskt, konsist, utfyllende, alt etter hva som kreves i situasjonen. Du må deretter støtte personen til å benytte det som til enhver tid passer best.

6:

Tilpass din måte å kommunisere på

Vær bevisst på kroppsspråket ditt, vær aktiv og interessert, gi av deg selv, kommenter mer enn du spør, og når du stiller spørsmål så vektlegg åpne spørsmål. Legg vekt på å støtte opp ditt talespråk med elevens uttrykksform, og bruk alt du kan av gode kommunikative strategier. Dette handler om å tilpasse kommunikasjon og tilnærmingstype til elevens behov og interesser.

7:

Vær inspirerende

Du er ditt beste virkemiddel for å få til læring og utvikling. Bruk deg selv, og ha det gøy!

8:

Vær modell

Som kommunikasjonspartner og lærer må vi også i arbeidet med literacy og ASK ha strategier som omhandler hvordan vi gir opplæring. En viktig tilnærmingstype er å være modell, eller å modellere. Det betyr at du som er lærer må «vise hvordan», og gi eksempler på hvordan eleven kan gjennomføre oppgavene eller aktivitetene. Du må tenke høyt, og sette ord på det du gjør, samtidig som du i praksis viser at du peker ut, velger ord, lytter ut lyder – det vil si hvordan du gjør det. Du må være modell både når det handler om kommunikasjon og læringsaktiviteter.

9:

Bruk og gi tilgang til mange og ulike typer ord

Noen av målene med ASK er å legge til rette for at personen med behov for ASK får en måte å ta kontakt med andre på, og å kunne uttrykke det han eller hun vil. Samtidig er språk også nøkkelen til læring. Da er det viktig å legge vekt på at kommunikasjonsløsningen gir personen tilgang på mange ord, fra ulike ordklasser, og både kjerneord og interesseord.

10:

Skap struktur

Du som lærer bør planlegge og tilpasse en god progresjon i opplæringsmålene – og husk at eleven får ta passelige skritt – ikke for store og ikke for små.

Eleven må bevisstgjøres på hva som er hensikten med en aktivitet, hva som er målet og hvordan dere sammen kan observere og vurdere hva som ble resultatet.

Eleven må ha en tydelig arbeidsplan som viser rekkefølge på gjøremål, hva lærer har bestemt av aktiviteter og hva eleven selv kan velge mellom. Husk at en plan også må vise pauser i arbeidet, og når aktiviteten skal være ferdig eller avsluttet. Det kan være trygghet og forutsigbarhet i å vite hvilket rom og med hvilke personer eleven skal arbeide sammen med. Det er med på å gi forutsigbarhet og trygghet for eleven.

11:

Arbeidsplass

Tenk over om eleven har godt nok lys på arbeidsplassen sin. For eksempel belysning, type lys og at eleven ikke sitter med ansiktet mot vinduet og får lyset direkte i øynene. Arbeidsplassen bør ha rolige visuelle omgivelser, tenk over bruk av plakater, bilder og lapper som kan skape forstyrrelser og distraksjoner. Støtt oppmerksomhet og planlegging av arbeidet med ulike strategier som grafiske symboler, nummerering av oppgaver eller fargekoding.

Elever som jobber med lytting til språk og språklyder gjennom for eksempel høytlesing, arbeid med lyder og bokstaver, eller bruk av digitalt tastatur bør ha gode lytteforhold uten unødvendig distrahering fra omgivelseslyder. Gi mulighet til å benytte hodetelefoner. Vær spesielt oppmerksom på lyder fra naborom, medelever, vifter og lignende.

Tenk også på andre sansestimuli som kan påvirke. Det kan være lukter eller taktile input som kan være distraherende eller stressende for noen.

12:

Når du lærer noen ASK, tenk literacy.

Når du lærer noen literacy, tenk ASK.

Bevissthet rundt literacy og det å ta med kunnskap om dette inn i arbeidet rundt ASK og omvendt, er egentlig ikke så ressurskrevende. Målet er å gi tilgang på skriftspråket. Elever som kan lese og skrive har en helt annen mulighet til å uttrykke det han eller hun ønsker.

13:

Gi tilgang på skriftspråk

Skal eleven lære å lese, må han eller hun bli kjent med bøker, skrift osv. Da må bøker være tilgjengelig. Vær opptatt av, og ta utgangspunkt i interessene til barnet eller eleven. Gi tilgang til forskjellige type bøker, produsert i ulike typer material. Tenk også digitale bøker.

14:

Gjør ASK og literacy synlig og tilgjengelig

Bruk skrift og grafiske symboler så mye som mulig. Vis hvordan du bruker dette, og vis hvilken verdi skriftspråket har for deg. Vær opptatt av hvordan arenaer og klasserom er innredet og hvordan aktiviteter er organisert, og visualisert.

15:

Gi støtte til å rette oppmerksomhet mot tekst i omgivelsene

Tenk på alt vi har av tekst rundt oss! Her handler det om å ta i bruk nærmiljøet. Vær opptatt av, og bevisst på å bruke alle muligheter til å øke interessen rundt tekst og hva det er. Ta også her utgangspunkt i det som gir mening for eleven.

16:

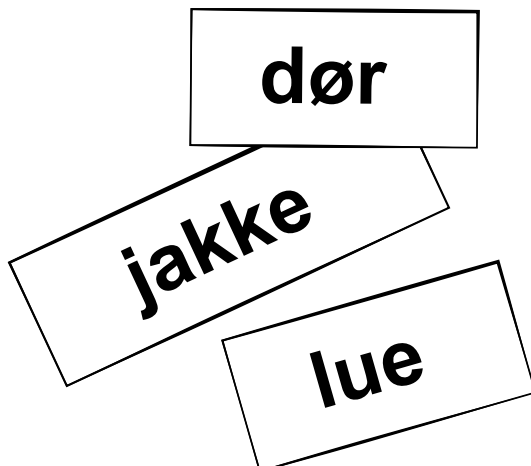
Merk omgivelsene med bokstaver og ord

Merk for eksempel dører med «dør», merk garderoben med «jakke», «lue» og «sko», og vis til de når det passer seg slik.

17:

Erstatt grafiske symboler med ordbilder i kommunikasjonsmiddelet

Erstatt noen korte ord i kommunikasjonsmiddelet med tekst, eller benytt ordbilder i stedet for grafiske symboler for begreper som er vanskelige å finne gode, allmenngyldige grafiske symboler til. For eksempel kan det være ordene «kul», «men», eller «ide».

Bokstaver og lytteferdigheter

18:

Gjør alfabetet tilgjengelig

Å bli kjent med bokstavene i alfabetet er en viktig del av det å lære å lese og skrive. Vi kan gjøre alfabetet tilgjengelig gjennom eksempelvis å ta det i bruk i naturlige sammenhenger, gjennom lek, lese alfabet- og bokstavbøker og knytte bokstavene til kjente ting, interesser og personer.

Personlig alfabet

Et personlig alfabet tar utgangspunkt i elevens interesser. På hver bokstav finner man noe som man synes er morsomt, noe spennende eller en gøy hendelse som har vært. Her er det viktig at elevene selv er deltakende i illustrasjonene som blir valgt. Er det vanskelig for elevene å selv fortelle hva han eller hun ønsker, kan du gi eleven alternativ å velge mellom. Det kan være nyttig at også de voksne har egne alfabet og at alle har alfabetet sitt lett tilgjengelig til enhver tid. Dette kan skape gode situasjoner til å snakke om bokstaver. Er man for eksempel på tur og en kråke flyr rundt, kan man si «Kråke begynner på lyden «k». Hva har dere på K? Jeg har Krone-is»

Alfabetkalender

En alfabetkalender kan for eksempel brukes i samling. Lag en kalender med 29 luker; en for hver bokstav. Under hver luke skal det gjemme seg bilder av noe elevene har kjennskap til. Når man åpner en luke, kan man leke bokstavlyden og for eksempel knytte det opp til den enkeltes personlige alfabet.

Alfabetbøker

Knytt alfabetet opp mot et spennende tema som elevene dine kjenner til, gjennom å lage alfabetbok med en bokstav per side i alfabetisk rekkefølge. Du kan bruke for eksempel PowerPoint, Book Creator eller Tar Heel Reader. Lag en mal hvor hver side er dedikert til en bokstav og noe som starter på den bokstaven.

Du finner mange eksempler på alfabetbøker på:

www.tarheelreader.org

Bokstavbøker

I tillegg til bøker som tar for seg hele alfabetet, kan du lage bøker som kun handler om en bestemt bokstav. Her er det bare fantasien som setter grenser. Et eksempel kan være å ta utgangspunkt i en person som hele gruppen kjenner og lage en bok om at personen er sulten. Si at klassen er veldig glad i Harry Potter. Boken kan da hete «Harry er sulten». Boken tar da utgangspunkt i at Harry kun kan spise matretter på H. For å gjøre boken litt gøy, kan man legge inn noe som bryter malen, og som gjør at man må tenke seg om. For eksempel har Harry lyst på «Kake». Det kan han ikke få, for det begynner jo ikke på H.

19:

Bruk kjente rim, regler og sanger

Kunnskap om rim er viktig for å lære å lese. Gjennom rim lærer elevene at bestemte grupper av bokstaver lager lignende lyder i forskjellige ord. Ta utgangspunkt i allerede etablerte og kjente rim, regler og sanger.

Eksempler på måter å jobbe med rim på:

- Les inn rim og legg inn på elevens kommunikasjonsmiddel, slik at han eller hun kan lese det opp selv, eller høre på det når han eller hun vil
- Lag illustrasjoner av ulike dikt, og se om eleven kan gjette de. Legg til rette slik at nødvendige ord eller titler er tilgjengelige på kommunikasjonsmiddelet.
- Si et rim, men «glem» et ord. Klarer elevene å finne ordet som mangler?
- Les inn og gjør hver linje av reglen, rimet eller sangen tilgjengelig. Du leser en linje, eleven den neste gjennom bruk av sitt kommunikasjonsmiddel.
- Sorter rimene/ bilder av rimene i alfabetisk rekkefølge
- Jobb med innholdet i rimene. For eksempel: hvilke tall finner vi i dette rimet, eller hvilken farge, hvilket dyr osv.

Diktet «Den første lille grisen»

Les diktet for barnet høyt, mange ganger. Etter hvert stopper du opp ved et av ordene som rimer på grisen med forventning i stemmen; «Den første lille grisen - fikk lov å gå på ?», og vent på respons fra barnet. Om du ikke ser noe initiativ fra barnet, svarer du selv, og gir muligheten igjen senere.

For å støtte barnets svarmuligheter kan du benytte løse ordbilder av rimordene «grisen», «isen», «avisen», «prisen», grafiske symboler på tematafle eller talemaskin, eller bilder for de samme ordene.

Den første lille grisen

Den første lille grisen

Fikk lov å gå på isen

Den andre lille grisen

Fikk lese i avisen

Den tredje lille grisen

Fikk slått av litt på prisen

Den fjerde lille grisen

Fikk jakka til politen

Den femte lille grisen

Fikk bare slutte visen

Og visen slutter her

Og derfor kan han aldri bli

No' større enn han er

20:

Lag egne rim, regler og sanger

Selv om det finnes mange kjente rim og regler, kan det være gøy og selv være med på å lage rim. For noen elever kan det å få valgalternativer gjøre oppgaven mer overkommelig.

21:

Jobbe med rimord og ordfamilier

Rimord er viktig å jobbe med for å lede elvenes oppmerksomhet mot språklig form. Gjennom aktiviteter med rimord kan barna lære at ord som "hatt" og "katt" har noe felles, de høres like ut fordi de slutter på samme måte. Å se ordene i skrift viser at ordene som høres like ut også er like fordi de slutter med de samme bokstavene.

La barnet få muligheter til å oppdage at ord som rimer, skrives likt. De hører til i samme familie. Kjennskap til rimordfamiliene kan lette gjenkjenningen og forenkle både lesing og skriving. Den som kjenner ordet "katt", kan lett lese og skrive andre ord ved å bytte ut den første bokstaven: natt, ratt, satt, bratt, skatt osv.

Ordfamiliene -il og -is

Gjennom å se hvordan ordfamilien -il forandrer seg bare med å putte forskjellige konsonanter foran, gis det også kunnskap om hvordan ordene bygges. For eksempel tas det utgangspunkt i ordene bil, mil, sil og pil. Ordkort med -il, samt bokstavkort for /b/, /m/, /s/ og /p/. Pusle og prøv ut, les hva ordene blir, og snakk om innholdet (som blir forskjellig), og bruk gjerne bildestøtte for å illustrere innholdet. Etter at ordfamilien -il er blitt kjent, kan man prøve videre med en ny ordfamilie. Gå for eksempel videre med ordfamilien -is, og jobb på samme måte. Her kan ordene være fis, is, avis, gris. Når så begge ordfamiliene er kjent, er neste utfordring å lytte og sortere mellom ordfamiliene. Trekk et kort, les ordet og lytt hvilken ordfamilie det hører til. Den voksne deltar og modeller.

En bokstav hver

En aktivitet for å utforske en ordfamilie er at barna har en bokstav hver (eks. /b/, /s/, /m/, /f/). Skriv for eksempel -il stort i en kolonne midt på tavlen. Hver elev går enten fram og henger sin bokstav foran -il, eller leser opp bokstaven på kommunikasjonsmiddelet. Bekreft og repeterer med å lese hvilket ord som dannes; /b/ -il, b-il, bil!

Bok om ordfamilien

Lag en enkel bok om for eksempel ordfamilien -il.

(Du kan lese eksempel på dette på www.tarheelreader.org)

Vis boken på smartboard og mens du leser viser du med laminerte bokstaver hva som skjer med ordene som har vært i fokus i aktivitetene ovenfor.

Elevene diskriminerer mellom to lyder

Vis fram et stort ark hvor det står -il. Legg det slik at det er synlig for alle. Si for eksempel: «Nå skal vi lage ordet bil. Jeg skal si to lyder. Vi må lytte godt etter for å finne ut hvilken av de lydene som skal står først i ordet». Vis fram for eksempel bokstaven m og si bokstavlyden tydelig. Gjør det samme med bokstaven b. Elevene velger bokstav enten med å peke, skanne eller gjennom blikk. Vær ekstra tydelig når du setter de enkelte lyder foran -il; du vil prøve /m/, skal vi lytte: m -il, m-il, mil – bil – er det likt? Nei, kanskje vi prøver /b/, b -il, b-il, bil? Riktig?

22:

Vær sikker på at eleven kan gjenkjenne og skille lyder

Klarer barnet å gjenkjenne og skille mellom lyder? Dette legger et viktig grunnlag for senere å kunne skille mellom bokstavlyder.

En måte å jobbe med dette på er at eleven får høre en lyd bak seg, og så skal gjenkjenne hva det er ut fra et utvalg på tre bilder. Dette kan for eksempel være lyden av et nøkkelknippe, en telefon som ringer osv. En annen måte du kan finne ut av dette på er gjennom for eksempel å bruke lydlotto. Dette kan kjøpes, men også enkelt lages. Ta opp lyder i nærmiljøet (lyder du vet eleven kjenner til) og ta bilde av det du tar opp lyd av.

23:

Ha fokus på lyd-bokstav forbindelse

Det å kunne forbinde bokstavlyd til bokstav, er en viktig del av det å lære å lese. Personer som har behov for ASK, kan som regel ikke produsere språklyden selv, men det kan de fleste kommunikasjonsmidler. Det er derfor viktig å legge inn alfabet med bokstavlyder, som personen har tilgjengelig. Samtidig er det også viktig å bevisstgjøre personen på hvordan man kan tenke lyden inni seg.

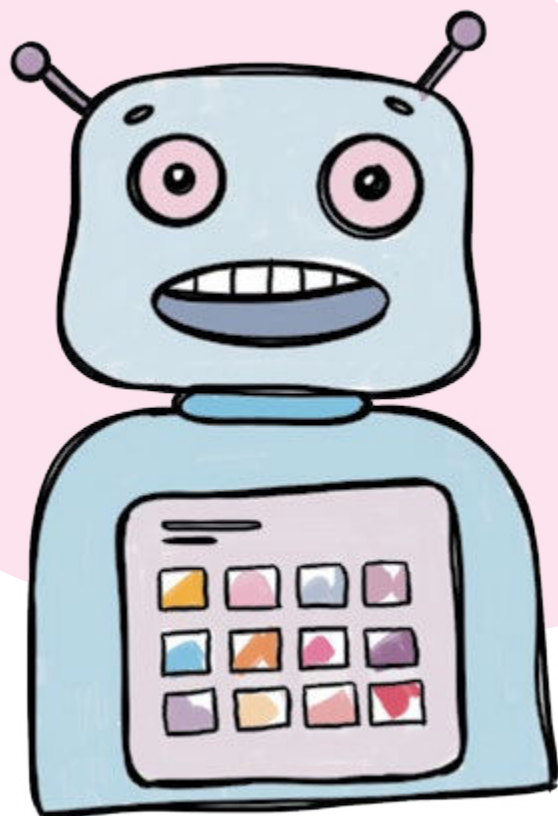
Matche bokstav og lyd

Matche bokstaver og lyd kan gjøres på mange måter. For eksempel kan du ta med bokstavkort, trebokstaver eller magnet-bokstaver. Legg frem et utvalg på for eksempel 4 bokstaver. Vis frem hver bokstav og si bokstavlyden, og oppfordr alle til å tenke lyden inni hodet. Legg utvalget av bokstavene foran eleven og si for eksempel «Nå skal du gi meg bokstaven jeg sier lyden til. Hør nøye etter. «S»... «S». Eleven velger bokstav enten gjennom, peke, gi bokstav, blikkpeking eller skanning.

Robot

En gøy måte å jobbe med forbindelsen mellom lyd og bokstav på, er å «mate en robot». Den kan enkelt lages av å sette to pappesker, dekket i aluminiumsfolie, oppå hverandre. Hodet må ha en luke til munn og en luke bak på hodet, slik at du enkelt får tak i lappene. Tape på en tematafle, slik at du og eleven din enkelt kan pekeprate under aktiviteten.

Aktiviteten kan bygges opp rundt prinsippet at roboten er sulten, men vil kun en bestemt bokstav. Du sier så en bokstavlyd og elevene finner bokstaven og mater roboten.

24:

Hva er førstelyden?

Legge dette inn som noe man benevner,
og etter hvert spør om i naturlige situasjoner.

Vil du ha melk eller vann?

Vann: ok.

Vann begynner på «V».

Alfabet- og lydhjul

Lag stort hjul med bilder som elevene kjenner til. Sett en pil i midten som du kan snurre på. Snurr pila slik at den lander på et bilde og spør elevene hvilken bokstavlyd bildet begynner på. Elevene svarer gjennom deres uttrykksform. Du kan variere med å si en bokstavlyd, og be elevene signalisere når du skal stoppe pila.

Førstelyd-bingo

Lag et bingoark på for eksempel 3x3 ruter, og brikker til å legge på. På bingo Brettet har du bilder av gjenstander og personer som elevene kjenner til. Si en bokstavlyd. Elevene skal da lete på brettet sitt for å se om de har et bilde som starter på denne lyden. Har de det, legger de på en brikke. Når en linje er fylt sier de «Bingo!», enten med tegn, talemaskin eller egen stemme. For personer med motoriske vansker, kan man legge opp til at personen svarer gjennom skanning eller ved å si ordet med talemaskinen.

På www.dltk-kids.com finner du maler til bingo, som du enkelt kan tilpasse slik at det passer dere.

Sortering

Heng opp en stor tavle med alfabetet på den ene vegg i grupperommet. Forbered deg slik at du har et bilde tilgjengelig til hvert begrep dere snakker om. Sammen med elevene lytter dere ut hva førstelyden til begrepet er og henger bildet opp på tavlen under den bokstaven den starter på. Når du snakker om begrepet igjen, leter dere på tavlen for å finne det. På den måten gjør du sortering ut fra bokstavlyd kjent for elevene, noe som gjør det enklere å tilpasse sorteringsoppgaver til den enkelte elev.

Jobb med sortering på mange ulike måter; sorter leker, bruk Book Creator, eller finn andre måter som treffer din elev.

25:

Støtt eleven i å kombinere lyder slik at det blir et ord (syntese)

Å jobbe med å kombinere lyder er en viktig del av det å lære å lese. Dette handler om evnen til å bygge ord gjennom å sette sammen lyder i rekkefølge. For eksempel sette lydene i og s til å bli ordet is.

En måte å jobbe med syntese på:

Lærer sier ordet «is», og holder på hver lyd i 1 - 2 sekunder

- «iiiiiii» – «ssssss»
- Viser fram to-fire bilder som elevene skal velge ut fra (bil, is, kopp, flaggermus).

Eleven

- lytter til lydene
- trekker disse sammen i hodet
- bestemmer ordet
- sier ordet høyt, viser med tegn eller finner riktig bilde eller grafisk symbol blant de bilder som lærer viser

26:

Støtt eleven i å bryte et ord opp i enkeltlyder (analyse)

Å bryte et ord opp til enkeltlyder er en viktig ferdighet å ha når man skal stave eller skrive ord. Dette kalles analyse. ALL har oppgaver hvor man jobber direkte med dette.

En måte å jobbe med analyse på:

Lærer sier lyden i (ikke bokstavens navn, bare lyden)

- for eksempel «iiiiii»
- viser fram fire bilder; bil, is, kopp, flaggermus

Eleven skal

- lytte til lyden
- se på hvert av bildene eller symbolene som tilbys som svaralternativer
- lytte ut den første lyden av ordene som representeres av disse symbolene
- finne ordet som starter med målllyden, i dette tilfellet «is»
- si ordet høyt, vise det med tegn, eller velge det riktige bildet eller grafisk symbol ut fra alternativene.

27:

Støtte eleven i fonologisk avkoding

Hvis eleven lærer å avkode, vil han eller hun kunne lese nye og ukjente ord. Det vil åpne mange dører for eleven.

For å avkode ord, må eleven gjenkjenne bokstavene i ordet, knytte hver bokstav til lyden den representerer, holde lydene i minnet og i riktig rekkefølge, trekke lydene sammen til et ord (lydpakke) og til slutt finne betydningen av ordet.

En måte å jobbe med avkoding på er:

Lærer presenterer et skriftlig ordbilde

- «sol»
- presenterer bilder eller grafiske symboler av 4 mulige ord dette kan være: bil, ku, sol, lam

Eleven ser på bokstavene i ordet,

tenker på lyden for hver av bokstav og

- prøver å trekke lydene sammen til et ord
- bestemmer hvilket ord lydene danner
- sier ordet høyt, viser det med tegn eller peker ut riktig bilde eller grafisk symbol

Lese bøker

28:

Å lese bøker handler om kos, hygge og trygghet

Det er opp til de voksne å legge til rette for at det å lese bøker blir en hyggelig aktivitet. Din jobb er å gi masse oppmerksomhet og å skape god stemning.

29:

Hent ideer og erfaringer fra bøker

Å lese bøker handler også om å gi mulighet til å innhente for eksempel ideer, utvikle fantasien, hente nye erfaringer og knytte de til sine egne, lære nye ting, bygge kunnskap, kreativitet, og gjennom det legge grunnlag for språkutvikling, språkforståelse og sosial kompetanse.

30:

Å lese bøker er viktig og relevant i alle aldrer

Å lese bøker legger grunnlaget for at de som blir lest for blir flittige lesere selv.

31:

Vær en engasjert leser

Lev deg inn i teksten, spill roller, vær bevisst din egen påvirkningskraft! Ditt engasjement smitter over på den eller de du leser for.

32:

Skap interesse for bøker

– lesing er opplevelser og erfaringer

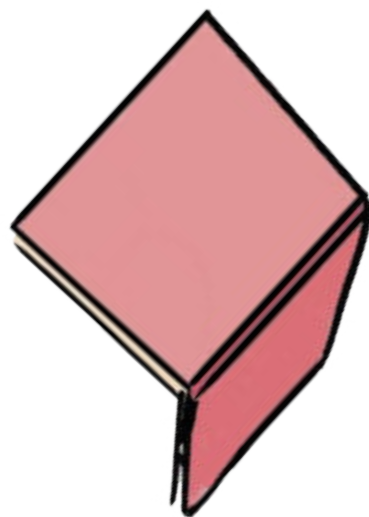
Ha mange bøker tilgjengelig. Les ofte. Les bøker i ulike varianter selv. Gjennom bøker og de fortellingene som dere møter der skapes muligheter for å utvikle kreativitet, eller til å bli inspirert. Gjennom bøker kan man oppsøke både morsomme, skumle eller triste hendelser. Det gir opplevelser og nye erfaringer, og inspirasjon til å oppsøke og prøve selv.

33:

La personen selv velge bok

Det er ikke uvanlig at unge lesere får favorittbøker. Vi vet at barn kan høre sin favorittbok et sted mellom 200 og 400 ganger. For barn som har behov for ASK, er det ofte andre som velger bøker for dem. Da ser man en tendens til at det blir valgt stadig nye bøker. Det er selvfølgelig viktig å kunne utvide, så å tilby nye bøker, eller være den som bestemmer av og til er ikke feil, men la også personen få muligheten til å få sin helt spesielle favorittbok.

Ha bøker tilgjengelig slik at det er mulig å ta den boken man vil, og gi mulighet til å kunne velge bøker gjennom å lage «Velge bok-plansjer», eller «Velge bok-sider» på kommunikasjonsmidlet til personen.

34:

Velg bøker med gjentakelser i teksten

Velg bøker som har repeterende linjer, enten bøker dere lager selv, eller bøker som Lille larven aldri mett, Den lille musa som ville finne en venn, Tassen-bøker, eventyret om Bukkene Bruse eller andre bøker med enkel og lett tekst.

35:

Snakk om hva boken kanskje handler om, eller hva som skjer videre når dere er i boken

Involver den du skal lese for før dere starter på boka. Se på frem-siden, og gruble sammen om hva denne kan handle om. Om boka blir lest for gang nummer 100, så har du god anledning til å også tulle:

«I dag tror jeg faktisk at denne boka IKKE handler om en larve, men et troll!».

«Å nei», larven har spist for mye mat!! Hva tror du skjer? Tror du han kommer til å sovne, får han ondt i magen eller spiser han mer? Hva tror du? VI må snu siden for å se.»

36:

Velg bøker med enkel tekst og stor skrift, og kombinasjon av bilde og tekst

Det å ha færre ord på hver side kan hjelpe personen til lettere å fokusere på bokstavene og ordene. Velg også gjerne bøker som kombinerer tekst og bilder. Forskning viser at yngre barn fokuserer lettere på tekst når den er sammen med bilder, enn når det er kun tekst.

37:

Snakk om ord og begreper før du leser

Når dere skal lese om Bukkene Bruse; hva kjenner personen til om dyr og dyrefamilier? Hva heter barna til ulike dyr? Og har han eller hun ord som «bukke, geit og killing», eller «okse, ku og kalv», slik at det er mulig å være med i en slik samtale? Kan dere snakke om hva ulike dyr spiser? Eller hvilke adjektiver eller preposisjoner kjenner han eller hun til? Til bredere begrepskunnskap personen har, til lettere er det å være involvert i aktiviteten lese bok.

38:

Snakk om ord og begreper når du leser

Bruk lesing av bøker til å illustrere nye ord og å jobbe med begrepsforståelsen. Vær oppmerksom på innholdet og gjør vurderinger av om personen forstår begrepene. Dette vil være avhengig av erfaringsbakgrunnen som han eller hun har.

Hvilken farge har for eksempel toast som er blitt brent? Om du får maten servert vil du sjelden ha erfaringer med brent brød, de brente brødsnivene kaster vi jo som regel. Eller hva er en hage for en person som bor i blokk? Eller en som bor i en stor enebolig på landet?

39:

Støtt barnet og eleven i å følge ordene mens du leser

Pek på teksten mens du leser.

Utpeking kan du gjøre med for eksempel

- fingeren din
- en laserpenn som lyser opp / framhever teksten
- fingerdukker
- et laminert bilde av favorittfiguren på en blyant

På digital tekst kan du la innstillinger markere teksten ord for ord, eller du kan benytte et blankt ark til å vise teksten linje for linje.

40:

Legg til rette for repetisjon, variasjon og aktiv deltakelse

For å holde på motivasjonen, for alle parter, er det bra å tenke variasjon: bruk stemmen din på ulike måter når du leser, bruk rekvisitter, introduser grafiske symboler, involver og engasjer andre personer i historien. Gi personen som kommuniserer ved hjelp av ASK muligheten til å bidra inn, både gjennom å bestemme hvem som skal lese, hva som skal leses, og hvilken retning historien skal ta. Gi mulighet til å påvirke de tingene han eller hun kan påvirke på. Dette kan for eksempel være å fortelle hva karakteren spiser, drikker, sier, hvor karakteren legger noe osv.

På denne måten sørger du for at det ikke bare er leseren som har kontroll over situasjonen. Gi den som blir lest for mulighet til å stille spørsmål, gi instruksjoner eller kommentere. For at dette skal være mulig for personer som kommuniserer med ASK, så har de behov for at de har tilgang på et kommunikasjonsmiddel som de har mulighet til å bruke, og med et relevant ordforråd.

41:

Hjelp personen til å skape sine egne bilder

Forskning viser at det er stor aktivitet i hjerneområdene som har med visualisering, det vil si evnen til å danne seg bilder, når man blir lest for. At man kan se historien for seg, legger grunnlag for utvikling av leseferdigheter. Dette er ekstra viktig når man går over fra bildebøker til tekstbaserte bøker, hvor de må skape egne bilder til teksten for å forstå handlingen. Når vi leser vil det derfor være lurt å fortelle våre forestillinger, og oppfordre personen til å tenke på hvordan dette kan se ut, og også hjelpe til med å sette ord på det. Gå foran som et godt eksempel, ved å for eksempel si: «Jeg tenker meg at hovedpersonen ser ut som ...», eller «hjelp, her tenker jeg at det må være skummelt, skogen er sikkert full av ...».

42:

Bidra til at personen kan høre stemmen inni hodet mens dere leser

Personer som har lite talespråk, eller som ikke har talespråk, må få hjelp til å høre, eller forestille seg, stemmer inne i hodet sitt. For eksempel kan man si, når man leser Bukkene Bruse; «under brua var det et stort troll....det har en grov og mørk stemme, kan du høre det inne i hodet ditt?». Det samme kan gjøres med bokstaver og lyder: «Bukkene Bruse, hmm, hvilken lyd starter Bukkene Bruse på?», samtidig som du må passe på at personen får tid til å tenke på svaret før du sier det, og også etter hvert ha mulighet til å vise svaret selv.

43:

Lag dine egne sensoriske historier

Lag egne historier sammen med gruppen din. Dette kan gjøres på veldig mange ulike nivåer, og med ulike typer effekter. Du kan ha klar en grunnhistorie, og så lar du gruppen bestemme hva som skjer. For eksempel «Sander gikk en tur i skogen. Så hørte han plutselig en lyd». Involver gruppen ved å for eksempel vise bilder av en rev og en ugle, og spør «Hvem var det Sander hørte i skogen?»

Den som gruppen gir flest stemmer blir den som Sander møter.

Så går historien videre:

«Det var en ugle som ulte.

Han så opp i treet.....»

«Hva skal jeg gjøre, tenker Sander» «Skal Sander....»

Som effekter kan du bruke bilder, musikkinstrument, ipad, skoer, kostymer, lukter, smaksprøver, musikk osv. Ta opp, eller skriv ned historien, slik at dere kan lese akkurat den igjen. Eller ha den som et utgangspunkt for en ny historie.

44:

Snakk om bøkene etter at dere har lest

Tenk på alle de morsomme, spennende og rare bøker som blir lest! Snakk om hva du selv likte, hva som skjedde, hva som var overraskende osv., og inviter den eller de andre til å komme med sine meninger.

Gjør bøker mer tilgjengelige

45:

Scan bøker

For personer med store motoriske vansker, kan det være utfordrende å bruke vanlige trykte bøker og lese tekst fra ark. Derfor er det nyttig å bruke teknologi for å gjøre tekstene tilgjengelig digitalt. Her er et eksempel [Digitale tekster | www.statped.no](http://www.statped.no).

Her tas det utgangspunkt i programmet «Office Lens», som har tekstgjenkjenningfunksjon.

Du trenger: Kamera, datamaskin, teksten du vil gjøre digitalt og en programvare (i dette forslaget Office Lens).

Slik gjør du det:

- Ta bilde av siden du vil gjøre digital.
- Rediger bildet slik at du blir fornøyd. Det er for eksempel lurt ikke å velge for mye tekst om gangen. Velg så «ferdig».
- Ønsker du å ha bildet som et dokument, velger du «word».
- Send så bildet til deg selv.
- Ferdig: Du har nå et elektronisk dokument som inneholder teksten, samt mulighet for å kunne få lest dette opp

46:

Gjør bøkene enklere å bla i

Motoriske vansker kan gjøre det utfordrende å bla i bøker. Ved å gjøre det mer luftig mellom sidene eller sette på noe man fysisk kan gripe fatt i, kan dette bli enklere. Man kan gjøre dette på flere måter. For eksempel kan man sette møbelknotter, kontaktlinsebokser eller ispinner mellom sidene slik at det er mulig å blade selv.

47:

Benytt PowerPoint

PowerPoint er et program som gjør det lett å presentere tekst og egne bøker. Gjennom bruk av smartboard kan dette presenteres for en hel gruppe, men PowerPoint kan også brukes som et individuelt verktøy. PowerPoint kan brukes med brytere og øyestyring.

48:

Benytt Book Creator

Book Creator er et program som gir deg mulighet til å formidle på mange ulike måter. Programmet er laget for å lage bøker, og du kan variere mellom skrift, tale, bilde og video. Bøkene kan også inneholde hyperlenker, tegninger og kart. Book Creator kan brukes med brytere og øyestyring.

49:

Benytt Tar Heel Reader

Tar Heel Reader (www.tarheelreader.org) er en gratis nettressurs hvor det er samlet lettleste bøker, med et bredt spekter av tema, på mange ulike språk. Bøkene er beregnet på leseopplæring og kan leses direkte på skjerm eller skrives ut. Alle bøkene kan redigeres og tilpasses din elev og på ditt språk. Bøkene kan åpnes på flere måter, inkludert berøringsskjermer, intelligente taster med tilpassede overlegg, eller med brytere.

Lage historier og bøker sammen

50:

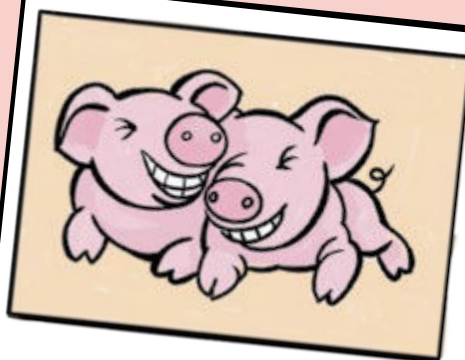
La eleven påvirke

La elevene få være med på å lage en historie med bruk av konkreter eller bilder. Lærer finner fram et knippe bilder eller konkreter som barna kan velge mellom. Ha mange bilder tilgjengelig, også bilder som kan vise ulike typer ord. Lærer er modell og lager en historie med ett av bildene, legger det på bordet og forteller en liten historie. Etterpå kan lærer og elever lage en historie sammen, og sist at barnet velger helt selv hva og hvem som er med i historien. Lag en muntlig historie først. Dere kan også skrive ned historien og slik skape tekst som kan illustreres, leses og deles med andre.

51:

Lage bøker sammen med barnet eller eleven

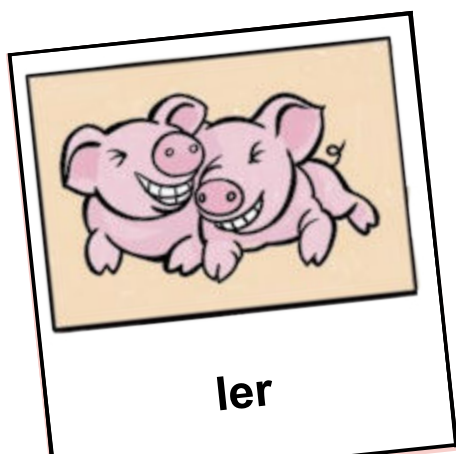
I denne aktiviteten tar du utgangspunkt i en tom eller ny bok, for eksempel ark stiftet sammen til en bok, en skrivebok eller en digital bok.

To griser
er venner.

Hunden geiper
i husken.

ler

hund

To griser
er venner.

Hunden geiper
i husken.

Nivå 1

Eleven får tegne eller velge ut et bilde som skal være illustrasjonen til første siden og lærer limer inn bildet i boken. Så skal det lages tekst til bildet. Eleven får velge ett ord som han vil skal på samme side som bildet. Ordet kan eleven prøve å skrive, eller hente fra kommunikasjonssystemet sitt. Det viktige er at det er han eller hun som bestemmer hvilket ord dette er, det trenger ikke å ha sammenheng med bildet. Lærer lager en tilsvarende bok til seg selv, og i denne kan han modellere sin måte å gjøre oppgaven på. *Jeg har et bilde av en ku – skal jeg velge ordet ku eller ordet kurompe? Jeg vil ha ordet ku!!*

Nivå 2

Neste dag jobbes det videre med boken med bildet og ordbildet som utgangspunkt. Kan dere finne flere ord til bildet? Drøft med barnet hvilke ord som kan brukes. Du som voksen kan modellere hvordan du gjør det i din bok, for eksempel at du tenker høyt og beskriver bildet ditt med ord som passer: *«Jeg har skrevet ordet ku – hva mer kan jeg skrive....*

Kanskje jeg kan skrive at kuen hopper..., ja jeg skriver ordet hopper.»

Ordene skrives ut og klippes til kort (evt. lamineres).

Nivå 3

Utvid boken med flere og nye ord. Ta fram boken, les det som står og snakk om at vi skal prøver å finne enda flere ord til samme bildet. Eleven og læreren kan jobbe parallelt i hver sin bok. Snakk om ordene, hva de betyr og hvordan de kan uttrykkes. Dette åpner opp for mange måter å jobbe på. De ordene som blir valgt skrives ut og klippes opp til kort (evt. lamineres).

Nivå 4

Nå skal dere jobbe med å sette sammen de løse ordkortene til små setninger. Elev og lærer kan sammen prøve ut gjennom å legge ordkortene i forskjellig rekkefølge, og der den voksne leser opp til eleven og eleven lytter. *“Hopper ku kurompe”. Høres dette ok ut? Nå har du laget en setning! Husk at det er fortsatt elevens valg.*

52:

Lag «Jeg ser...» bøker

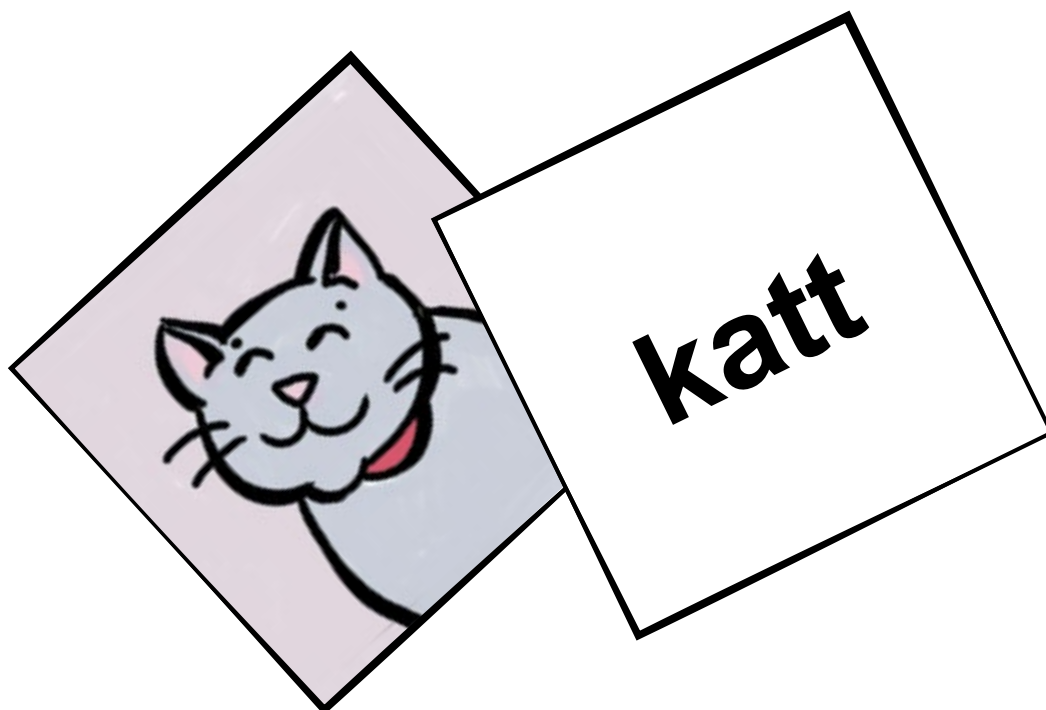
Produser bøker med gjentakende setninger: for eksempel «Jeg ser...» og så bygge ut med ting dere ser, for eksempel på tur i skogen, tur i butikken, ser i en bok, i en film.. osv. Illustrer til hver setning med foto eller utklipp fra reklame e.l.

Eks. Jeg ser kongle. Jeg ser lastebil. Jeg ser mann.

53:

Lag bøker med ord fra lotto-spill

Med utgangspunkt i et lotto-spill kan det lages setninger på samme måte som i # 51. Bruk gjerne lotto der det er bilde på den ene siden og ordbilde (skrift) på andre siden (for eksempel egenprodusert lotto). Spill lotto sammen, og lærer uttaler ordet når det holdes opp, slik at barnet ser bildet, ser ordbildet og hører ordet. Etter hvert kan dere skrive setninger, eks. «jeg ser...» eller «jeg liker...». Lærer/elev kan ta et ord fra lottospillet for å fullføre setningen, «Jeg ser katt» eller «Jeg liker is». Aktiviteten kan tilpasses ved å vende lotto-kortet enten med tekstsiden opp eller med bildesiden opp. Illustrer setningen og lag bok.

Å jobbe med ord og tekst

54:

Bruk kjernevokabular

Kjernevokabular er ord som vi bruker ofte og som er nyttige i mange sammenhenger. Ser vi på listen over de 500 mest høyfrekvente ordene i norsk bokmål, er det ord som «i», «og», «det», «som», «er», «til», «en», «av», «på» og «for» som topper listen. Det er nesten umulig å lage en setning som ikke inneholder ett av disse ordene. Dette er ord som vi møter igjen i de fleste bøker også, og derfor nyttig å være bevisst om når vi skal jobbe med ord. Dette betyr ikke at vi skal utelukke mer spesifikke ord, men ha en bevisst tanke rundt dette.

55:

Å gjøre ord tilgjengelig

Ordbank

En ordbank skal brukes til å synliggjøre nye og høyfrekvente ord. Dette for å lære skrivemåten til "ikke-lydrette ord". For at den skal være nyttig er dette prinsipper som bør følges:

- **Den skal være i bruk:** Tanken er ikke at en ordbank skal være en pen illustrasjon, men et verktøy som skal være lett å bruke aktivt.
- **Den skal være stimulerende:** Et av formålene med en ordbank er at den skal være interessant og motiverende for eleven.
- **Inneholde dagligdags vokabular:** Tenk over hvilke ord som fyller ordbanken. Helt spesifikke ord, som kun brukes ved et par anledninger, bør vurderes om de skal være der. Eksempel på slike ord kan være dinosaur og monster.
- **Den skal oppleves støttende:** Et av formålene er at ordbanken skal oppleves som støttende, og ikke en kilde til usikkerhet og prestasjonsangst.

- **Den skal inneholde ord elevene er usikre på:** Ordbanken kan være veldig nyttig når elevene møter mye brukte ord som oppleves som vanskelige.
- **Tenk på størrelsen:** Ordbanken må være lett for elevene å se og bruke.

Fargekode etter ordklasser

Å fargekode ord etter ordklasse kan være fint både som læring av grammatikk, men også for å utvide yringer. Om man begynner med enten subjekt og verbal, eller subjekt- verbal-objekt kan man tydeliggjøre den grammatiske funksjonen i setningen.

Gjennom å fargekode ordklasser, lærer man at noen hører sammen og har lik funksjon i en setning.

Eksempel på en setning med SVO (subjekt-verbal-objekt) kan være: "Kristoffer spiser is". Ved å bytte ut subjektkort kan man leke med setningen, uten at den grammatisk faller sammen. Plutselig er det katten som spiser is.

Nn	Oo	Pp	Qq
navn	og	pappa	q-tips
noen	også	på	
natt	oss	plass	
nok	opp	politi	
	ofte		

56:

Gi støtte til å kjenne igjen sitt eget navn

Det å kjenne igjen navnet sitt, kan være et godt utgangspunkt for senere å jobbe med for eksempel lyd-bokstavforbindelse. Du kan jobbe med navn på mange måter. For eksempel gjennom memory, bokstavjakt der hver elev leter etter de bokstavene han eller hun trenger for å skrive sitt navn, lage bok om hver av bokstavene i navnet eller lage ord av navnet sitt. Heidi kan bli til ordene «hei», og «ei», men også «de», «dei», og «ide».

57:

Benytt deg av flere ordklasser når du snakker om innholdet i bøker

Når dere leser en tekst eller en bok, benytt sjansen til å kommentere og undre deg over teksten. Når du kommenterer og stiller spørsmål er du en språklig modell for den andre. Vær bevisst på at når du kommenterer og stiller spørsmål benytter ord fra flere ordklasser.

For eksempel kan du introdusere eleven for adjektiv, ved å kommentere at du synes hovedpersonen var kul, eller du kan spørre om hva han eller hun synes om hovedpersonen. Om det er for krevende for personen som bruker ASK å svare fritt på det, så kan du gi noen forslag. «Hva synes du om hovedpersonen? Tenker du at han var kjedelig eller morsom? Eller hva med bjørnen i boken, var den liten eller stor» osv.

Gjennom å stille åpne spørsmål som «Lurer på hva han gjør?», «Jeg lurer på hva han skal gjøre etterpå?», «Hva ville du gjort?» introduserer du verb, og du gir mulighet for aktiv deltakelse.

Preposisjoner kan man rette fokus på gjennom for eksempel å spørre om bjørnen gemmer seg bak eller foran busken, eller «hvor er bjørnen?»

Send barnet ut på en tekststi

Benytt deg av steder i nærmiljøet som inneholder ting med tekst. Dette kan for eksempel være en butikk. Send elevene på jakt etter tre- fem objekter.

Gi elevene støtte på veien:

1. Start med at elevene får en del av logoen til det han/hun skal finne.
2. Klipp av kun tekstdelen av logoen, når eleven finner varen.
3. Lag et symbolkort (lite bilde, stor tekst), som eleven skal finne varen fra. Når dette er mestret, så
4. Skriv navnet på varen og be eleven finne dette.

Rebusløp

Å jakte etter ledetråder på rebusløp er en aktivitet som kan fenge både store og små. Premien på slutten, trenger ikke være noe stort. Det er aktiviteten i seg selv som skal være attraktiv. Ledetrådene kan være alt fra enkle ord til lengre tekst. Du kan også kombinere grafiske symbol og tekst, men da må teksten være det fremtredende. Dette er fint å kombinere med ordbank. Pass på at det er ord personen kjenner. Etter hvert er dette også en fin aktivitet til å jobbe med forskjellige ordklasser.

De første gangene man gjør det kan det være lurt å starte med enkle ord. Et likt ord ligger da også tilgjengelig på den plassen eleven skal finne. Når ordet er kjent for eleven, kan man ta bort støtten. Rebusen kan da se slik ut:

Eleven får ordet "bord". Han går til bordet og der ligger en ny lapp. Der står det "sko". Han finner skoen sin som har en ny lapp i. Der står det "stol". Han går til en stol og der ligger hans favorittbok, som han sammen med lærer skal få kose seg med.

Billett, takk!

En måte å introdusere elevene for enda mer tekst på, er å lage et billettsystem hvor de fleste aktiviteter man gjør i løpet av skoledagen er representert. Før hver time kan du dele ut de billettene elevene trenger. Dette kan for eksempel være data, matpakke, do, drikke, rebusløp, samlingsstund, friminutt osv. Før hver aktivitet ber du om billett. Elevene leverer da fra seg. Det er ikke nødvendig med noen krav i denne aktiviteten. Formålet er rett og slett at eleven skal få se ord mange ganger. Om en elev for eksempel går på do fem ganger hver dag, vil han gjennom dette billettsystem få 25 repetisjoner på ordet «do» hver skoleuke.

58:

Lag ditt eget lesemateriell

Noen ganger kan det være vanskelig å finne materiell som er godt nok tilpasset til elevene, hans eller hennes interesser eller det dere har fokus på. Da er det ofte en løsning å lage materiell selv. Book Creator og Power Point er gode programmer å lage materiell i. Tarheel reader (www.tarheelreader.org) er en ressurs som gjør det enkelt å lage bøker. Under kommer noen eksempler på måter man kan tilpasse eget materiell på.

Ta bilder av elevens hverdag og bruk som utgangspunkt til lesemateriell

Det å lese bøker om seg selv og sine interesser, er ofte motiverende. Ved å ha et kamera tilgjengelig og ta bilder av eleven før under og etter en aktivitet, kan du relativt enkelt lage en bok som blir spennende for eleven. Ordene som følger med bildene, bør nøye velges ut av lærer. Ha gjerne en blanding av ord eleven allerede kjenner godt, ord dere jobber med og ord som eleven på sikt skal lære seg. Det er viktig at hovedmengden av ordene er kjent. For å tydeliggjøre dette for teamet rundt elevene, kan et trafikklyssystem fungere godt.

Legg for eksempel ved en ordliste som er fargekodet slik:

Ord eleven kjenner godt

Ord eleven jobber med

Ord som eleven skal lære senere

Lag «Jeg ser...» lesebøker

Ett annet utgangspunkt for å lage lesemateriell, er å ta tak i det vi ser. Dette temaet gir muligheter til mange repetisjoner, samtidig som at formatet er så forutsigbart at elevene lett kan forutse hva som kommer.

Jeg går ut i friminuttet.

Jeg ser barn.

Jeg ser ball.

Jeg vil spille ball.

Jeg spør om å få være med.

Jeg går inn i svømmehallen.

Jeg ser barn.

Jeg ser vann.

Jeg vil svømme.

Jeg spør om jeg kan gå i vannet.

Lag «Det er en sann historie» som lesebok

Gjem en ting eleven liker og gå sammen med eleven inn i rom etter rom for å lete etter den. For eksempel en ipad. I hvert rom ber du eleven løfte en ting eller se inn i et møbel eller lignende for å lete.

Historien kan da se slik ut:

Nora ville ha Ipaden sin,
men hun kunne ikke finne den.

Hun gikk inn på kjøkkenet og så i kjøleskapet.
«Den er ikke her», sa Nora

Nora ville ha Ipaden sin,
men hun kunne ikke finne den.

Hun gikk inn på badet og løftet på et håndkle.
«Den er ikke her» sa Nora

Nora ville ha Ipaden sin,
men hun kunne ikke finne den.

Hun gikk til garderoben og så i sekken.
Der var den. «Jeg fant den» sa Nora.

Memory

I dette eksemplet har klassen lest boken «Brune bjørn, brune bjørn» og jobber med ord om dyr. Fire ord danner utgangspunkt til Memory-spillet.

Oppgaven er først å matche bilde til bilde.

Bruk gjerne kort med bilde på en side og ordbilde (skrift) på den andre, slik at når dere bildet står ordet skrevet bak. «Her er bilde av Bjørn og her står det Bjørn – det er det samme».

Når alle fire bildene er funnet, ligger de med bildesiden ned slik at vi bare ser ordbildene. Nå skal vi lete etter kort ved å se på skriften. Lurer på om jeg kan finne kortet med bilde av Katt?

Slik kan dere vende oppmerksomheten på det skrevne ordet og barnet får erfare sammenhengen mellom et bilde og skrift som begge betyr katt. Den voksne støtter dette ved å uttale ordet katt i begge sammenhenger.

Linker og litteratur til inspirasjon og fordypning

Flere av tipsene kan du finne nærmere utdypet, sammen med mer teoretisk bakgrunn, og andre ideer på våre sider om literacy:

[Literacy | www.statped.no](http://www.statped.no)

Det er mange gode norske bøker og ressurser, ingen nevnt ingen glemt. Likevel vil vi ta med siste boken til Jørgen Frost; Merk språket – skriv og les, Info Vest forlag 2020

Aktuell teoribok av Karen Ericson og David Koppenhaver; Comprehensive Literacy for All, Teaching Students with Significant Disabilities to Read and Write, Brookes Publishing 2019

Ressurser på nett:

Center for Literacy and Disability Studies

<https://www.med.unc.edu/ahs/clds/>

Literacy Instruction for Students with Significant Disabilities

<http://literacyforallinstruction.ca/>

Comprehensive Literacy for ALL

<https://www.janefarrall.com/new-website-comprehensive-literacy-for-all/>

Janice C. Light & David McNaughton

<https://aacliteracy.psu.edu/index.php/page/show/id/15/index.html>

Martine Smith, PhD, Trinity College Dublin,

<https://www.tcd.ie/research/profiles/?profile=mmsmith>

<https://1lib.eu/book/1194370/8d6424?regionChanged=&redirect=151045513>

